

ήτο δ φυσικὸς Θέμων δ Ἰουδαῖος (Themis), συγγραφεὺς ὑπομνήματος εἰς τὰ Μετεωρολογικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους¹.

γ') Ὁκκαμικὸν διαφέρων χωρῶν.

1. Ἡ θεωρία τοῦ Ὁκκάμου ἐπιμελῶς ἐθεραπεύθη καὶ εὑρύτερον ἀνεπτύχθη οὖ μόνον ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις χώραις. Ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ δὴ ἐν Ὁξωνίᾳ ἐσπουδάζετο ἡ Λογικὴ καὶ ἡρευνῶντο τὰ φυσικὰ προβλήματα². Οὗτως δὲ *Ricardus Swineshead* ἔγραψε πλὴν ἀλλων *De motu caeli et similibus* ἢ *De primo motore*, ἐνθα περιείχοντο φυσικαὶ θεωρίαι τοῦ Βουριδανοῦ. Ὁ συγγραφεὺς κατὰ τὸν 15^{ον} καὶ 16^{ον} αἰῶνα ἐπωνομάζετο *Calculator* καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς συντάκτης τοῦ εὑρέως διαδεδομένου *Liber calculationum*³. Ἐπιφανῆς λογικὸς τῆς Ὁξωνίας κατὰ τὸν 14^{ον} αἰῶνα ἦτο δὲ *Goulielmos Heytesbury* († 1380), οὗ ἔχομεν ἀλλα τε ἔργα καὶ τὰ ἐπιγραφόμενα *Regulae solvendi sophismata*, *De veritate et falsitate propositionis* καὶ *Sophismata*. Περὶ τὸ ἔτος 1370 ἔγραψαν καὶ οἱ λογικοὶ *Rodolphus Strodes* καὶ *Ricardus Feribrigus* ὑπ' ἐκείνου μὲν συνετάχθησαν αἱ *Consequentiae* καὶ *Obligationes* ὑπὸ τούτου δὲ αἱ *Consequentiae*⁴.

2. Ἐν Γαλλίᾳ ἔτυχεν ἡ Ὁκκαμικὴ θεωρία εὐμενοῦς ὑποδοχῆς καὶ ἔσχε πολλοὺς ὅπαδούς, ὃν πρῶτος μνημονευτέος *Pétrus* δὲ ἐκ Χάνδακος (Κοζήτης), δὲ ὕστερον πάπας *Pius* ἢ *Alexander* δὲ *5^{ος}*. Οὗτος ἐν Ὁξωνίᾳ παιδευθεὶς ἐγένετο τῷ 1381 ἐν Παρισίοις καθηγητὴς τῆς θεολογίας καὶ τῷ 1386 ἀνυψωθεὶς εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα ἀπέστη τῆς ἐπιστήμης. Ἐν τῷ ὑπομνήματι αὐτοῦ ἐμφαίνεται κλίσις εἰς τὸν

¹ Περὶ τοῦ Θέμωνος ἵδε *Bulæus*, *Historia Univers.* Paris. 4, 991.—*H. Denifle*, *Chart. Univ. Paris.* 1. — *P. Duhem*, *Études* ιλπ. 1, 159 ἕξ. 2, 367.

² Οἱ ἐν Ὁξωνίᾳ ὑφίσταντο μὲν τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐν Παρισίοις Ὁκκαμικῶν ἀλλ' ἡρνοῦντο τὰς ὑπὸ αὐτῶν γενομένας ἐν τῇ μαθηιατικῇ καὶ φυσικῇ προόδους. Ἐκεῖνοι ἡσχολοῦντο καθ' ὑπερβολὴν περὶ ἀγονον διαλεκτικήν, ἥτις μετεδόθη ὕστερον καὶ εἰς Παρισίους καὶ παρηγκύνισε τὴν τέως κρατούσαν δόκιμον παράδοσιν. *P. Duhem*, *Études* 3, 451.

³ Ἡ πραγματεία φυσικὰ ζητήματα ἐν σοφιστικῇ μορφῇ πραγματευόμενη ἐκφαίνει ἐπίδρασιν Νικολάου τοῦ Ὁρεσμίου. (*Duhem* 419).

⁴ Ὑπομνηματιστὴς ἀμφοτέρων ἐγένετο *Cajetan* δὲ Τιένης (C. Prantl. 4, 45 ἕξ. 56 ἕξ.).

δικαμισμὸν καὶ ἔξαρτησις ἐκ τοῦ Ἱωάννου *de Ripa* (de Marchia)¹. Άλλὰ σπουδαιότεροι ἐγένοντο ἀρχομένου τοῦ 15ου αἰῶνος δύο ἄνδρες κοσμήσαντες τὸ πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων, Πέτρος ὁ Ἀλιακηὸς καὶ Ἰωάννης Γέρσων.

3. *Πέτρος ὁ Ἀλιακηὸς* (De Alliaco, Ailly τῆς βορειοδυτικῆς Γαλλίας), ὁ Aquila Franciae ἐπονομαζόμενος, ἐγεννήθη ἐν Κομπλένη τῷ 1350, ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις καὶ ἀνῆλθε διὰ τῆς πολυμαθείας εἰς ὑψηλὰ ἀξιώματα· ἐγένετο γενικὸς γραμματεὺς τοῦ πανεπιστημίου, ὕστερον ἐπίσκοπος καὶ τέλος καρδινάλιος². Ἐτελεύτησε δὲ τῷ 1420 πρεσβευτὴς τοῦ πάπα ἐν Ἀβινιῶνι καταλιπὼν πολλὰ καὶ ποικίλα συγγράμματα, φιλοσοφικά³, φυσικὰ καὶ ἀστρονομικά⁴, γεωγραφικά⁵, ἐκκλησιαστικά καὶ πολιτικά⁶, μυστικά καὶ ἀσκητικά⁷. Ο Πέτρος ἀποδέχεται τὰς θεωρίας τοῦ Ὁκκάμου καὶ προθυμεῖται νὰ διασαφήσῃ καὶ ἐμπεδώσῃ αὐτὰς διὰ νέων λογικῶν ἐπιχειρημάτων. Παραπλησίως ἔκεινως ἔλεγχει τὰς τότε συνήθεις περὶ ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ ἀποδείξεις⁸ καὶ δεικνύει ὅτι αὗται οὐδεμίαν ἔχουσιν ἀληθιῶς ἀποδεικτικὴν δύναμιν ἀλλ⁹ εἶναι μόνον πιθανατί¹⁰. Ωσαύτως ἀναιρεῖ τὰς περὶ τῆς ἐνότητος

¹ Περὶ τοῦ ὑπομνήματος τοῦ Πέτρου, ὅπερ ἔχει σπουδαιότητα ἀτε παρέχον εἰκόνα τῶν τότε κρατουσῶν ἐπιστημονικῶν τάσεων, διέλαβεν ὁ Fr. Ehrle (Der Sentenzenkommentar Peters von Candia, ἐν Franc. Studien, 1925).

² Ἐν τῇ συνδῳ τῆς Κωνσταντίας (1414—1418), ἐνθα ὑπερήσπισε τὴν θεωρίαν τῆς ὑπεροχῆς τῶν συνόδων ὑπὲρ τὸν πάπαν, ἀνεδείχθη ἐν τοῖς πρώτοις.

³ Πρῶτα ἔργα τοῦ Πέτρου ἦσαν πραγματεία περὶ ψυχῆς, ὑπόμνημα εἰς τὴν Consolatio philosophiae τοῦ Βοηθίου καὶ εἰς τοῖα βιβλία τῶν Γνωμῶν τοῦ Λορβαρδοῦ. Λογικὰ δὲ συγγράμματα εἶναι αἱ Destructiones modorum significandi, Conceptus, Insolubilia καὶ Tractatus exponibiliū.

⁴ Τὴν μὲν περὶ τὴν φύσιν σπουδὴν τοῦ φιλοσόφου μαρτυροῦσι τὰ ὑπομνήματα εἰς τὰ Μετεωρολογικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους τὴν δὲ περὶ τὴν ἀστρονομίαν ἀσχολίαν τὰ πολλὰ ἀστρολογικὰ καὶ ἀστρονομικὰ συγγράμματα, ἀτινα βλέπει τις παρὰ τῷ P. Tschackert, σελ. 358—360.

⁵ Ἐκ τῶν γεωγραφικῶν προέχει τὸ ἐπιγραφόμενον «Εἰκὼν τοῦ κόσμου» (*Imago mundi*), δπερ ἐπέδρασεν εἰς τὰς γεωγραφικὰς ἀντιλήψεις τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου.

⁶ Παρὰ P. Tschackert, 352—357.

⁷ Συλλογὴν τῶν τοιούτων ἔργων ἀποτελεῖ τὸ σύγγραμμα *Tractatus et Sermones*.

⁸ Ἡ ὑπαρξίας τοῦ θεοῦ εἶναι, λέγει, ἀρθρον πίστεως. *Sent. I, qu. 3, art. 2.* «Non est evidenter notum, quia Deum esse sola fide tenetur».

⁹ Αὐτ. 1, qu. 3, art. 2. «Licet ipsa propositio «Deus est» non sit

τοῦ θεοῦ ἀποδείξεις καὶ γνωματεύει ὅτι πᾶσα τάξις, φυσικὴ καὶ ηθική, ἡρηται ἐκ τῆς ἐλευθέρας θείας βουλήσεως¹. Ὁπερ δὲ μάλιστα πρέπει νὰ ἔξαρθῇ εἶναι ἡ περὶ γνώσεως θεωρία. Ἀπόλυτον δηλαδὴ ἐνάργειαν καὶ βεβαιότητα παρέχουσιν αἱ ὑπέρταται ἀρχαὶ τοῦ νοῦ καὶ τὰ ἐκ τούτων συναγόμενα διὰ συλλογισμοῦ ἀναγκαῖα συμπεράσματα, ὡς καὶ ἡ αὐτοσυνειδησία· ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ αἱ αἰσθήσεις προβλέουσιν οὐχὶ ἀπόλυτον ἄλλὰ σχετικὴν ἐνάργειαν. Ἡ ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων βεβαιότης δὲν εἶναι ἀπόλυτος, διότι ὁ θεὸς θὰ ἥδυνατο νὰ ἀφανίσῃ πάντα τὰ πράγματα καὶ νὰ καταλίπῃ τὰς ἐν ἡμῖν παραστάσεις αὐτῶν². Ἐπειτα δὲ τὰ αἰσθήματα καὶ αἱ παραστάσεις τῶν ἐκτὸς πραγμάτων ἥστηνται ἐκ τῆς ποιότητος τῶν αἰσθητηρίων καὶ ἐκ τῆς ἀποστάσεως τῶν παρατηρουμένων. Καὶ ὅμως ἐπαρκής βεβαιότης περὶ τῆς πραγματικότητος τῶν ἐκτὸς ὅντων δὲν λείπει ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἡ συνήθης πορεία τῆς φύσεως καὶ ἡ θεία ἐπενέργεια ἔχουσι σταθερότητα ἀποκλειομένου τοῦ θαύματος³. Τέλος δητέον ὅτι ὁ φιλόσοφος ἐν πρεσβυτικῇ ἡλικίᾳ ὑποστὰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Γέρσωνος προσήγγισεν εἰς τὴν μυστικὴν θεωρίαν⁴.

4. Μέσην τινὰ διαλλακτικὴν θέσιν μεταξὺ τῶν ὄνοματοκρατικῶν καὶ τῶν πραγματοκρατικῶν κατέχει⁵ (εἰ καὶ εἰς ἐκείνους μᾶλλον κλίνει) ὁ Ἰωάννης Charlier ἢ Γέρσων (Gerson) γεννηθεὶς τῷ 1363 ἐν τῷ χωρίῳ Gerson τῆς περιοχῆς τῶν Ρήμων. Ἐξεπαιδεύθη παρὰ τῷ Πέ-

nobis evidens aut evidenter demonstrabilis, ipsa tamen est naturaliter probabilis.

¹ Αὐτ. 1, qu. 9.

² Ἀποφαίνεται δηλαδὴ ὁ φιλόσοφος οὗτος, καθὰ ὕστερον καὶ ὁ Καρτέσιος, ὅτι ἐνδέχεται νὰ ἔχωμεν παραστάσεις μὴ ἀντιστοιχούσας πρὸς τὰ πράγματα. Εἶναι δυνατὸν ὁ θεὸς διὰ τῆς παντοδυναμίας αὐτοῦ νὰ ἐνέβαλεν ἡμῖν παραστάσεις πραγμάτων μὴ ὑπαρχόντων κατ' ἄλληθειαν. Ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀμφιβάλλωμεν περὶ τοῦ ὅτι ὑπάρχομεν ἡ αὐτοσυνειδησία εἶναι τι ἀναμφίλεκτον.

³ Αὐτ. 1, qu. 1, art. 1.

⁴ Τὴν τοιαύτην τροπὴν τῆς διανοήσεως τοῦ Πέτρου ἐμφαίνουσι τὰ μνημονευθέντα συγγράμματα αὐτοῦ. Περὶ τούτου ἔπιθ. P. Tschackert, Peter von Ailli, 1877. — C. Prantl, Gesch. der Logik. 4, 103 Ἑξ. — Hauréau, Hist. de la philos. scol. 2^ο, 455 Ἑξ. — N. Valois, Un ouvrage inédit de Pierre d'Ailly, 1904. — B. Meller, Die Erkenntnisslehre des Petrus d'Ail. 1928.

⁵ Ἀλλοι μὲν τῶν ἐρευνητῶν (Schwab, Erdmann) καταλέγουσι τὸν Γέρσωνα εἰς τοὺς ὄνοματοκρατικούς, ἄλλοι δὲ τούναντίον (Kleutgen, Stöckl) εἰς τοὺς πραγματοκρατικούς.

τῷ τῷ Ἀλλιακηνῷ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων, οὐ ἔγένετο
ὑστερον γραμματεύς. Ἡ φίμη αὐτοῦ ὡς διδασκάλου προσεπόρισε δό-
ξαν καὶ τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν «doctor christianissimus». Κωνσταντίας (1414—1418), ἐνθα εἰργάσθη πρὸς διάλυσιν τῆς δικο-
νοίας καὶ ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης. Τὰ τελευταῖα δὲ
ἔτη διήγαγεν ἐν Λουγδούνῳ, ὅπου ἀπέθανε καταλιπὼν πολυάριθμα συ-
γγράμματα¹. Οὗτος συμβιβάζων τὴν πραγματοκρατικὴν καὶ τὴν ὄνομα-
χει μὲν ἐν τοῖς οὖσιν ἀλλ’ ἔχει δῆμος τὴν αἵτίαν αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπὶ μέ-
ροις καὶ δὲν εἶναι αὐθαίρετον ἐπινόημα. «Οπου δὲ νοῦς εὔρισκει τὰ
καθ’ ἑκαστὸν συμφωνοῦντα κατὰ τὴν οὖσίαν, λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ
ποιῆσῃ οὐφαίρεσιν καὶ ὑπαγάγῃ πάντα ταῦτα ὑφ’ ἐν· οὕτω γίνεται τὸ
καθόλικον. Τὸ καθολικόν, ἐφ’ οὗ στηρίζεται ἡ ἐπιστήμη, δὲν ὑπάρχει
ἐν τοιοῦτο ἐν τοῖς ἀντικειμένοις ἀλλ’ ἐπιγίνεται διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ
νοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κοινῆς εἰς τὰ καθ’ ἑκαστὸν φύσεως². «Υπὲρ τὴν
φιλοσοφίαν καὶ τὴν σχολαστικὴν (θεωρητικὴν) θεολογίαν θέτει δὲ Γέρ-
σον τὴν μυστικὴν θεολογίαν³, ἥτις δὲν χοίζει τῆς γνώσεως ἀλλὰ στη-
‘Η μὲν θεωρητικὴ θεολογία ἀπαιτεῖ ἐπιστημονικὴν προπαιδείαν καὶ

¹ Περὶ γνωσιολογικῶν καὶ μεταφυσικῶν ζητημάτων διαλαμβάνουσι· τὰ
ἔργα Centilogium de conceptibus, Centilogium de causa finali, De mo-
dis significandi, De concordia metaphysicae cum logica, εὐρισκόμενα ἐν
τῷ 4ῷ τόμῳ (σ. 793—830) τῆς ἐκδόσεως τοῦ Du Pin. Μυστικά δὲ συγγράμ-
ματα εἶναι τὰ ἐπιγραφόμενα Considerationes de theologia mystica specu-
lativa, De theologia mystica practica, De perfectione cordis, De eluci-
tῆς αὐτῆς ἐκδόσεως. Εἰς τὴν ἀραιν τοῦ σχίσματος ἀποβλέπουσι τὰ ἔργα De
unitate ecclesiae (1409), De auferibilitate papae (1409), εἰς τὴν θεωρίαν δὲ
τῆς ὑπεροχῆς τῶν συνόδων ὑπὲρ τὸν πάπαν ἀναφέρεται τὸ De potestate
ecclesiastica (1417). Ρητέον δὲ δὲ Γέρσον μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἔργου τῆς μη-
μονευθείσης συνόδου δὲν ἡδύνατο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Γαλλίαν ἐνεκα τῆς Ιοχύνος
τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας· ζητῶν δὲ παραμυθίαν ἐν τῇ θεολογίᾳ ἔγραψε
τὴν Consolatio theologiae κατὰ μίμησιν τῆς Consolatio philosophiae τοῦ
Βοηθίου (παρὰ τῷ Du Pin 1, 125—184). Περὶ τῶν πολλῶν ἐκδόσεων τῶν ἔρ-
γων τοῦ Γέρσωνος ἔπιθ. J. B. Schwab, Joh. Gerson 1858.

² Cent. de caus. fin. 8. De theol. myst. 9.

³ Μυστικὴ θεολογία εἶναι ἡ διάγνωσις παντός, ὅπερ δεχόμεθα πιστεύο-
τες εἰς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ προσκτώμεθα μᾶλλον διὰ τῆς μετανοίας ἡ διὰ τῆς
ἀνθρωπίνης ἔρεύνης. Lect. contra vanam curios. ἔκδ. Du Pin 1, 106.

θεραπεύεται ὑπὸ ὀλίγων, ή δὲ μυστικὴ θεολογία πηγάζει ἐκ τοῦ συναίσθηματος καὶ ἀσκεῖται ὑπὸ πάντων τῶν πιστῶν. Βεβαίως τελειότερος εἶναι, λέγει, ὁ συνδυασμὸς ἀμφοτέρων, τῆς τε θεωρητικῆς καὶ τῆς μυστικῆς θεολογίας, οἷος εὑρίσκεται παρὰ τῷ Αὐγουστίνῳ καὶ τῷ Βοναβεντούρᾳ¹. Ἀκολουθεῖ δὲ ὁ φιλόσοφος ἐν τῇ μυστικῇ θεωρίᾳ τοῖς παλαιοτέροις² καὶ ἀπεικονίζει διεξοδικῶς τὸν μυστικὸν βίον, δι’ οὗ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐνοῦται πρὸς τὸν θεόν καὶ ἐπιτυγχάνει τῆς γαλήνης καὶ τῆς παντελοῦς τῶν πόθων πληρώσεως³.

5. Τὸ πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων ἦτο καὶ κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα παρὰ τὴν πρὸς καιρὸν ἀντίδρασιν⁴ τὸ κέντρον τῆς ὀνοματοκρατικῆς θεωρίας.⁵ Ή δὲ ἀντίθεσις καὶ ἔρις ἡ μεταξὺ τῶν ὀνοματοκρατικῶν καὶ τῶν πραγματοκρατικῶν, ἡ ἄλλως εἰπεῖν, τῶν νεωτεριστῶν (moderni) καὶ τῶν συντηρητικῶν (antiqui) μετεδόθη ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τῆς 14ης ἑκατονταετηρίδος καὶ εἰς τὰ ἰδρυθέντα τότε πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας. Ἐκ τῆς Σχολῆς τοῦ Βουριδανοῦ προηλθε καὶ τούτου διάδοχος ἐγένετο Μαρσίλιος ὁ Ἰγγαῖος (καταγόμενος ἐξ Inghen τῆς Βεστφαλίας), ὃστις ἐδίδαξεν εὐδοκίμως ἐν Παρισίοις καὶ δἰς ἐπρυτάνευσεν. Ἐκεῖθεν ἦλθε τῷ 1383 εἰς Ἀιδελβέργην καὶ κατέστη ἡ ψυχὴ τοῦ ἀρτι ἰδρυθέντος πανεπιστημίου, οὗ ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος πρύτανις καὶ εἰς δὲ εἰσήγαγε τὸν ὄκκαμισμόν. Ἐτελεύτησε δὲ τῷ 1396 καταλιπὼν ἴκανὰ συγγράμματα, θεολογικὰ καὶ λογικὰ καὶ φυσικά⁶. Ἐν μὲν τῇ λογικῇ ἥσπάζετο τὴν ὄκκαμικὴν θεωρίαν, ἢν ἀρκούντως προήγαγε, ἐν δὲ τῇ φυσικῇ ἥκολούθει τῷ Βουριδανῷ, Ἀιδελβέρτῳ τῷ Σάξωνι καὶ

¹ Super cant. ἔκδ. Du Pin 4, 54.

² Ο Γέρσων ἔχει πρὸ διφθαλμῶν τὸν Αὐγουστίνον καὶ τὸν ψ.-Διονύσιον καὶ μάλιστα τὸν Οὐγώνα καὶ τὸν Ριχάρδον καὶ τὸν Βοναβεντούραν, οὗ τελεταίου τὰ ἔργα ἐπιμελῶς ἐμελέτησεν.

³ Ιδὲ J. B. Schwab, ἔνθ. ἀνωτ. — C. Prantl, Gesch. d. Logik 4, 141 ἔξ. — B. Hauréau, Hist. de la philos. scol. 2°, 460 ἔξ. — A. Lafontaine, J. Gerson, 1906. — J. B. Monnoyeur, Le traité de J. Gerson sur la pucelle, 1911. — Überweg—Geyer 11 785.

⁴ Τῷ 1473 ἐξεδόθη διάταγμα τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου τοῦ 11ου, καθ’ ὃ αἱ ἀρχαὶ τοῦ Ὀκκάμου καὶ τὰ ἔργα τῶν ὀνοματοκρατικῶν ἀπηγορεύθησαν καὶ οἱ καθηγηταὶ ὑπεχρεώθησαν δι’ ὅρκου νὰ διδάσκωσι τὴν πραγματοκρατικὴν θεωρίαν. Ἀλλὰ τῷ 1481 ἐπετράπη πάλιν νὰ θεραπεύηται ἐλευθέρως ἐν τῷ πανεπιστημίῳ ἡ ὀνοματοκρατικὴ τάσις. Bulaeus, Hist. univ. Paris 5, 708. 739. Ιδὲ καὶ τοὺς ἀμυντικοὺς λόγους τῶν ὀνοματοκρατικῶν παρὰ St. Baluzii, Miscellanea 2, 293. νεωτ. ἔκδ. Fr. Ehrle 321 ἔξ. Prantl 4, 187.

⁵ Εἰς τὴν θεολογίαν ἀναφέρεται τὸ ὑπόμνημα αὐτοῦ εἰς τὰς Γνώμας τοῦ

Νικολάῳ τῷ Ὄθεσμίῳ, τέλος δὲ ἐν τῇ θεολογίᾳ εἴπετο συχνὰ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν οἰκείαν Σχολὴν Θωμᾶ τῷ Ἀκυνάτῃ¹.

6. Σύγχρονος τῷ Μαρσιλίῳ ἦτος Ἑρρίκος ὁ ἐκ Hainbuch (παρὰ τῇ Langenstein τῆς Ἔσσης), ὅστις τῷ 1325 γεννηθεὶς ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων, ἔνθα καὶ ἐδίδαξεν ὑστερον φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν. Ἀλλά ἔνεκα τῶν ἐκεῖ ταραχῶν κατέλιπε τὴν θέσιν καὶ ἤλθεν εἰς Βιέννην, ἵστορα πανεπιστήμιον ἐκόσμησε καὶ κατέστη τῷ 1393 πρύτανις. Ἀπέθανε δὲ τῷ 1397 καταλιπὼν πλεῖστα καὶ ποικίλα συγγράμματα μαρτυροῦντα σύντονον δρᾶσιν καὶ εὐκίνητον διαγόησιν². Φίλος αὐτοῦ ἦτος ὁ Ἑρρίκος Totting ὁ Ούταιος (εὖ Ούτα), ὅστις ἐν Παρισίοις πιθανῶς ἐσπούδασε καὶ ἐκεῖ ἐδίδαξεν ὑστερον (ἀπὸ τοῦ 1372) ἐδίδασκεν ἐν Πράγᾳ, μέχρι οὗ προσεκλήθη (τῷ 1383) μετὰ τοῦ

Λομβαρδοῦ (*Quaestiones Marsili super quattuor libros sententiarum* (Ἐκδ. 1501)³ εἰς δὲ τὴν λογικὴν ἀνήκει τὸ μὲν ἡ ἐρμηνεία τῶν ἀναλυτικῶν προτέρων τοῦ Ἀριστοτέλους ἐκδοθεῖσα μετὰ τοῦ ὑπομνήματος τοῦ Αλγιδίου ἐν Ρώμῃ τῷ 1516 τὸ δὲ ἡ Διαλεκτικὴ ἐκδοθεῖσα ἐν Βιέννῃ τῷ 1512 καὶ 1516. Τέλος δὲ εἰς τὴν φυσικὴν ἀναφέρονται αἱ *Quaestiones in libros de generatione* καὶ αἱ *Abbreviationes libri physicorum* (Ἐκδ. 1521). Πλήρης κατάλογος τῶν ἔργων τοῦ Μαρσιλίου παρέχει ὁ C. Ritter, *Studien zur Spätscholastik*, 1, 185 εὖ.

¹ C. Prantl 4, 94 εὖ.—B. Haureau, 2°, 453 εὖ.—H. Denifle, 2, 646.—K. Michalski, *Les courants phil.* 85. καὶ τοῦ αὐτοῦ *Le Criticisme* 42—44.

² Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Ἑρρίκου ἦσαν μαθηματικὰ καὶ ἀστρονομικά: *Contra astrologos coniunctionistas de eventibus futurorum*, *Tractatus physicus de reductione effectuum specialium in virtutes communes*, *De habitudine causarum et influxu naturae communis respectu inferiorum*, *Tractatus de improbatione epicyclorum et concentricorum*. Εἶτα δὲ ἔγραψε πολλὰ εἰς τὴν δρᾶσιν τοῦ σχίσματος κατατείνοντα, οἷον *Epistola pacis*, *Consilium pacis de unione et reformatione ecclesiae*, *De futuris periculis ecclesiae ex dictis S. Hildegardis*, *Carmen pro pace*, *Planetus ecclesiae* καὶ ἄλλα. Ἐν Βιέννῃ δρῶν συνέγραψε ἔξηγητικὰ καὶ δογματικὰ ἔργα, ἐν οἷς ὑπόμνημα εἰς τὰς Γνώμας τοῦ Λομβαρδοῦ (*Quaestiones super libros sententiarum*). Ἀξιωτείς εἰναι αἱ οἰκονομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ (ἡθικαὶ) πραγματεῖαι *Tractatus de contractibus emptionis et venditionis* καὶ *Epistola de contractibus emptionis et venditionis ad Consules Viennenses*. Τέλος ἐκ τῶν ἀσκητικῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ εἶναι αἱ ἐπιγραφόμεναι *De contemptu mundi* καὶ *Speculum animae* ἢ *De animae conditionibus*. Περὶ τῶν ἔργων τοῦ φιλοσόφου καὶ τῆς χειρογράφου παραδόσεως ἴδε O. Hartwig, *Leben und Schriften Heinrichs v. Lang.* 1858.—J. Aschbach, *Gesch. d. Wiener Universität* 1865.—F. E. Roth, *Zur Bibliographie des Henricus Hemb. de Hassia* 1, 97 εὖ.

διμωνύμου φίλου εἰς Βιέννην. ³ Απέθανε δὲ τῷ 1397 καταλιπὼν πολυάριθμα συγγράμματα μένοντα ἀνέκδοτα⁴. Οὗτος τὸ πρόβλημα τὸ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἐνότητος τοῦ θεοῦ ἔκδεχεται ὡς ἀνεπίλυτον, διότι ὑπὲρ οὐδεμιᾶς ἀποφάνσεως συνηγοροῦσι λόγοι ἀποχρῶντες. Καὶ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ δὲ τῆς Κολωνίας τῷ ἰδρυθέντι τῷ 1389 ἔσχε τὸ κατ' ἀρχὰς μεγάλην δύναμιν ὁ δικαμισμός⁵.

7. ⁶Ἐκ τῶν ἐν Γερμανίᾳ γνωριμωτάτων προστατῶν τῆς νεωτεριζούσης τάσεως ἡτο ὁ Γαβριὴλ Biel, δοτις ἐν Speyer γεννηθεὶς ἐξεπαιδεύθη ἐν Αἰδελβέργῃ καὶ Ἐρφούρτῃ καὶ τῷ 1460 ἐγένετο ιεροχήρου ἐν Mainz. Προσεχώρησεν εἰς τὸ τάγμα τῶν ἀδελφῶν τοῦ κοινοῦ βίου καὶ ἦλθε τῷ 1477 εἰς Οὐράχην (Urach), ὅπόθεν τῷ 1484 προσεκλήθη εἰς τὸ ἀρτιπαγὲς πανεπιστήμιον τῆς Τυβίγγης καθηγητὴς τῆς θεολογίας. ⁷Απέθανε δὲ τῷ 1495 καταλιπὼν πολλὰ συγγράμματα⁸. Καὶ νέα μὲν διδάγματα δὲν ἐπόρισεν⁹ ἀλλὰ διὰ τῆς σαφοῦς καὶ προσφόρου ἐκθέσεως ἐπέρρωσε τὴν δικαμικὴν θεωρίαν¹⁰ καὶ προσείλκυσεν αὐτῇ πολλοὺς θιασώτας¹¹.

¹ Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ είναι ἐν ὑπόμνημα εἰς τὰς Γνώμας τοῦ Λομβαρδοῦ, *Tractatus moralis de contractibus reddituum annuorum*, *Quaestiones logicae super Porphyrium*, *Tres libri philosophici de anima* καὶ *Magistralis tractatus de anima et potentiis ejus*. ²Επιθ. J. Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, σ. 402—407.

³ "Υστερον ὑπερηυδοκίμησεν ἡ διδασκαλία τοῦ Θωμᾶ. Τῷ 1425 οἱ Γερμανοὶ ἐκλέκτορες ἐμεμψιμούσουν εἰς τὴν Κολωνίαν διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς πραγματοκρατικῆς θεωρίας· ἀλλὰ τὸ πανεπιστήμιον αὐτῆς ἐδικαιολογεῖτο ὅτι καὶ ἡ δινοματοκρατικὴ τάσις δὲν ἡτο ὅλως ἀποκεκλεισμένη. (Fr. Ehrle, Peter von Candia, 146 εἴ. 282 εἴ.)

⁴ Ἐν Mainz ἔγραψε πολλοὺς λόγους (*Sermones*) καὶ τὸ *Defensorium oboedientiae apostolicae*, ἐν δὲ τῇ Τυβίγγῃ ἐξηγήσεις τῆς θείας λειτουργίας (*expositio Canonis missae*) καὶ τὸ κύριον ἔργον «*Epitoma pariter et collectorium circa quattuor sententiarum libros*», ὅπερ ὅμως κατελείφθη ἀτελές. Περίληψις μέρους αὐτοῦ είναι ἡ καὶ αὐτοτελῶς ἐκδοθεῖσα πραγματεία περὶ νομισμάτων (*Tractatus de potestate et utilitate monetarum* (ἐκδ. 1542)). ⁵Ο δὲ τοῦ Biel μαθητὴς Wendelin Steinbach († 1519), ὁ τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων τοῦ διδασκάλου ἐκδούς, ἐξέδωκε συμπλήρωσιν (*Supplementum Gabrielis Biel*, ἐκδ. 1521).

⁶ Ἐπιθι ὅσα αὐτὸς ὁ Biel λέγει ἐν *Prol. A. 3 col. 2*, ἐκδ. 1501.

⁷ "Οπως καὶ ἄλλοι μαθηταὶ τῆς Σχολῆς τοῦ Ὁκκάμου, οὗτοι καὶ ὁ Biel ἡσχολήθη ἐνδελεχῶς περὶ ζητήματα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ κατέλαβεν ἐν τῇ Ιστορίᾳ αὐτῆς ἐπιφανῆ θέσιν διὰ τῆς ἥδη μνημονευθείσης περὶ νομισμάτων πραγματείας.

⁸ Οἱ ὄπαδοι τῆς via moderna ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Ἐρφούρτης

Ἡ ὁνοματοκρατικὴ θεωρία, ἡν ἀνεκάΐνισεν ἡ διδασκαλία τοῦ Ὁκκάμου, ἔξηκολούθει ὑπάρχουσα μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἀναγεννήσεως καὶ προωδοποίησε τὴν ἐμπειρικὴν φιλοσοφίαν.

Β' ΟΙ ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΠΡΑΓΜΑΤΟΚΡΑΤΙΚΟΙ

§ 1. Οἱ μετέπειτα σκωτικοὶ καὶ θωμικοί.

1. Ἡ ὁνοματοκρατικὴ θεωρία καίπερ ἀνελθοῦσα εἰς ἀκμὴν ἐν τῷ 14^ῳ αἰώνι δὲν ἥδυνήθη νὰ ἔκβάλῃ τὴν ἀντίθετον πραγματοκρατικήν. Ἐκ τοῦ ἐναντίου αὕτη παρέμεινε καθόλου εἰπεῖν ἡ δεσπόζουσα μέχρι τέλους τοῦ μέσου αἰῶνος φιλοσοφικὴ θεωρία τῶν χριστιανικῶν Σχολῶν. Ὅθεν εὑρίσκονται καὶ κατὰ τὴν 14^{ην} καὶ 15^{ην} ἑκατονταετηρίδα διαπρέποντες διδάσκαλοι, οἵτινες τὴν ὁνοματοκρατικὴν τάσιν ἀπέκρουν καὶ τὴν ἐναντίαν ὑπερτίθοιζον. Ἡ Σχολὴ ἡ θωμικὴ καὶ ἡ σκωτικὴ, εἰ καὶ ἐν πολλοῖς διεφέροντο πρὸς ἀλλήλας, συνεφώνουν ἐν τῷ κοινῷ κατὰ τῶν νεωτεριστῶν ἀγῶνι.

2. Οἱ σκωτικοὶ^¹ τοῦ 14^{ου} αἰῶνος συναπετέλουν δμάδα πυκνοτέραν καὶ ποικιλωτέραν τῆς τῶν θωμικῶν. Τινὲς δ' ἔκείνων ὑπερέβαλον τὸν ἔαυτῶν διδάσκαλον κατὰ τὴν ἔξαρσιν τοῦ εἴδους καὶ τὴν αὔξησιν τῶν ὄντολογικῶν ἐννοιῶν. Ἐκ τῶν ἀμέσων μαθητῶν τοῦ Δουνσίου Σκώτου προέχουσιν ὁ Ἀντώνιος Ἀνδρέας, ὁ Φραγκίσκος de Mayronis καὶ ὁ Ἰωάννης de Bassolis. Ὁ *Antonius Andreas*, ὁ ἐπονομαζόμενος «doctor dulcifluus» († 1320) ἔγραψεν ὑπομνήματα εἰς τὰς Γνώμας, εἰς τὴν *Arts vetus*, εἰς τὸ *De divisione* τοῦ Βοηθίου^², καὶ εἰς τὰ *Metà tὰ φυσικὰ* τοῦ Ἀριστοτέλους^³, ἔτι δὲ φυσικὸν σύγγραμμα *De tribus principiis rerum naturalium* ἐπιγραφόμενον^⁴. Ὁ *Franci-*

καὶ τῆς Βιττεμβέργης ἐλέγοντο *Gabrielistae*: ἔμμεσος δὲ μαθητὴς τοῦ Biel ἦτο καὶ ὁ Λούθηρος προσχωρήσας ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἔργων ἐκείνου εἰς τὸν ὀκκαμισμόν. — Τὴν οἰκείαν βιβλιογραφίαν ἴδε παρὰ Überweg - Geyer^⁵, 786.

^¹ Τὸ ὄνομα «σκωτικὸς» (*Scotista*) εὑρίσκεται τὸ πρῶτον ἐν τῷ ὑπομνήματι Γνωμῶν τοῦ Πέτρου Κανδία καὶ παρὰ τῷ Γέρσωνι.

^² *Scripta seu expositiones Antonii Andreeae super artem veterem et super Boethium de divisionibus*. Ἔν *Βενετίᾳ*, 1492. 1508. 1517.

^³ *Quaestiones Antonii Andreeac super XII libr. metaph.* Ἔν *Βενετίᾳ* 1481. 1514. 1523.

^⁴ Ἔν *Βενετίᾳ* 1489.